

Geelvlekheidelibel

Roy van Grunsven & Geert De Knijf

Inleiding

Heidelibellen lijken op het eerste gezicht sterk op elkaar. Een aantal soorten zoals Bruin- en Bloedrode heidelibel kun je vrijwel overal vinden en vaak in grote aantallen. Geelvlekheidelibel (*Sympetrum flaveolum*), herkenbaar aan de grote gele vlekken in de achtervleugels (figuur 1) kon je tot tien jaar geleden ook vrijwel overal tegenkomen. Op dit moment is er in Nederland maar één populatie en worden er verspreid door het land losse dieren gezien (figuur 2). In België is deze soort nog zeldzamer en komen er wellicht geen populaties meer voor. Uit 2013 en 2014 zijn slechts drie aanvaarde waarnemingen bekend, met uit 2015 zelfs geen

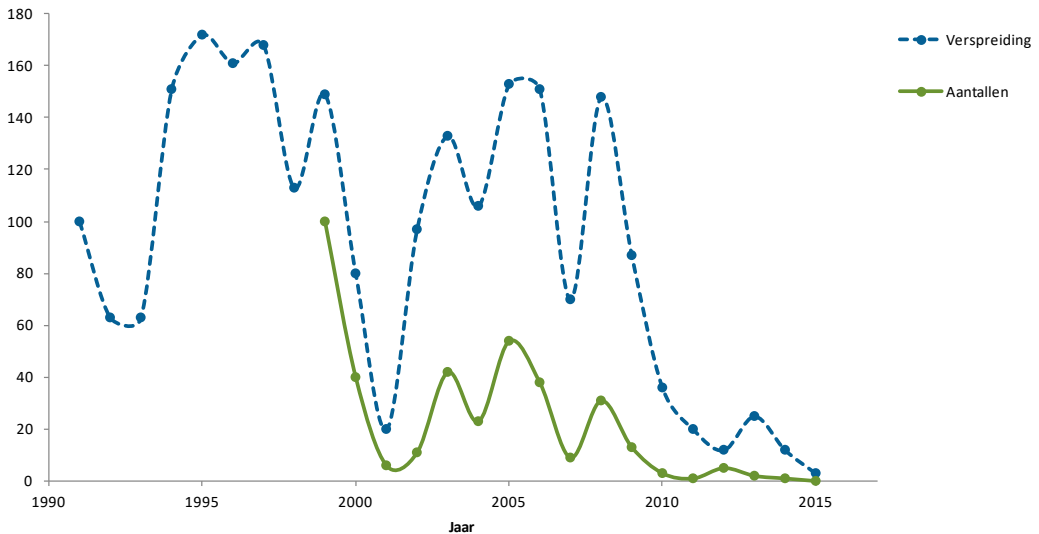
enkele waarneming meer. Terwijl veruit de meeste libellensoorten toenemen, zien we deze soort achteruitgaan. Wat is hier aan de hand? En belangrijker, moeten we ons zorgen maken over de Geelvlekheidelibel?

De Geelvlekheidelibel komt voor van Europa tot Japan en is vooral in het oosten van zijn areaal algemeen en op wereldschaal is het absoluut geen bedreigde soort. In West-Europa zitten we aan de grens van het verspreidingsgebied en is het bij uitstek een soort met een invasieachtig voorkomen. In invasiejaren kan ze algemeen zijn, waarna hun aantal in enkele jaren weer afneemt. De laatste decennia was de Geelvlekheidelibel

Figuur 1. Een mannetje Geelvlekheidelibel met de kenmerkende vierkante gele vlek in de achtervleugel en de zwarte onderzijde van het achterlijf.

Male Yellow-winged Darter (Sympetrum flaveolum) with the characteristic yellow wings (Foto: Antoine van der Heijden).

Figuur 2. Trends voor de verspreiding en aantallen van Geelvlekheidelibel in Nederland met 1991 en 1999 als ijkjaren (Data en analyse: de Vlinderstichting/CBS en NDFF).

*Trends in range and abundance of *Sympetrum flaveolum* in the Netherlands with 1991 and 1999 as years of reference.*

wel altijd aanwezig, soms algemeen en overal te vinden, soms schaars met maar enkele losse individuen of kleine populaties. Wanneer invasies enkele jaren uitbleven, kon het gebeuren dat de soort zo zeldzaam was dat ze niet werd waargenomen in Nederland en België, zoals in 1990. Gemiddeld is er een keer in de tien jaar een grote invasie, zoals Dumont heeft waargenomen in Denderleeuw (Dumont 1971). De laatste heel grote invasie dateert onder-tussen al van 1995 toen tienduizenden Geel-vlekheidelibellen, samen met Bloedrode, Steen-rode en Zwarte heidelibel, vanuit noordoost Duitsland over West-Europa naar Ierland, Midden-Engeland en Noord-Ierland trokken. In Nederland en België waren op sommige plekken meer dan duizend individuen te vinden (Wasscher 1998). Belangrijker dan een eenmalige grote invasie, is een regelmatige influx van dieren uit het oosten om de populaties in België en Nederland te versterken. Een duidelijke influx van de Geelvlekheidelibel werd waargenomen in 2005 en 2006, maar de aantallen waren maar een fractie van de aantallen in 1995. De waarneming van 100

individuen in 2006 op het kleine Waddeneiland Rottumeroog (waar geen zoet water is), wijst er op dat er beide jaren veel trek was. Aan de andere kant was er ook lokale voortplanting. De waarneming van 350 individuen, waaronder 100 niet uitgekleurde dieren, bij de Grote Meer in de Zoom/Kalmthoutse heide in hetzelfde jaar (pers. med. Robert Ketelaar), wijst er op dat ze zich ook in Nederland in grote aantallen voort kunnen planten.

De afname van Geelvlekheidelibel is overduidelijk (figuur 2), maar de afwezigheid van invasies hoeft uiteraard niet alles te zeggen. Dit zou zuiver toeval kunnen zijn, mogelijk is 2016 weer een invasiejaar en zitten er ineens weer overal Geelvlekheidelibellen. Toch lijkt ons dat niet waarschijnlijk. De invasies moeten ergens vandaan komen en dat is voor ons voornamelijk noordoost Duitsland en noordelijk Polen. De Geelvlekheidelibel staat echter als bedreigd op de Duitse Rode lijst (Ott et al. 2015) en in Polen is de trend minder negatief, maar ook daar gaat deze soort in grote delen van het land sterk achteruit (pers. med. R. Bernard). Na invasies kunnen de dieren op allerlei plekken gevonden

Figuur 3. Een vrouwtje Geelvlekheidelibel.
Female of the Yellow-winged Darter (Sympetrum flaveolum) (Foto: Geert De Knijf).

worden, ze lijken dan weinig kritisch. Maar voor langdurige populaties en grote aantallen zijn ze afhankelijk van zeggen- en holpijpvegetaties, grazige moerassen die 's winters overstromen en 's zomers droog vallen, en van kleine stilstaande wateren, zoals veedrinkpoelen, in landbouwgebied. De hydrologie en het landschap zijn in veel gebieden in Midden- en Oost-Europa echter sterk veranderd de laatste decennia. Door drainage en grondwaterwinning zijn veel moerassen en poelen verdwenen en vallen potentiële habitats te vroeg in het jaar droog. Daarnaast leidt intensivering van de landbouw tot eutrofiëring, resulterend in een verdichting van de vegetatie en ook dan wordt het ongeschikt voor Geelvlekheidelibellen (Bernard et al. 2002). Mogelijk leidt klimaatverandering er ook toe dat poelen en moerassen te vroeg in het jaar opdrogen. Het is dus maar de vraag of de bronpopulaties nog groot genoeg zijn om voor een flinke invasie te kunnen zorgen en zo geschikte gebieden in de Lage landen opnieuw kunnen bevolken. Daarom lijkt het onwaarschijnlijk dat onze Vlaamse en Nederlandse gebieden op korte termijn duurzame populatie van Geelvlekheidelibellen

kunnen huisvesten. De Geelvlekheidelibel is hier ondertussen een echte zeldzaamheid geworden en niet langer een gebruikelijk onderdeel van de Nederlandse en Belgische libellenfauna. Maar je kan ze nog steeds, met veel geluk, zomaar ergens tegen komen in de late zomer.

Literatuur

- Bernard R., P. Buczyński & G. Tończyk 2002. Present state, threats and conservation of dragonflies (Odonata) in Poland. *Nature Conservation* 59:53-71.
- Dumont H.J. 1971. A contribution to the ecology of some Odonata. The Odonata of a 'trap' area around Denderleeuw. *Bulletin et Annales de la Société royale belge d'Entomologie* 107: 211-235.
- Ott J., K.-J. Conze, A. Günther, M. Lohr, R. Mauers-berger, H.-J. Roland & F. Suhling 2015. Rote Liste und Gesamtartenliste der Libellen Deutschlands mit Analyse der Verantwortlichkeit, dritte Fassung, Stand Anfang 2012 (Odonata). *Libellula Supplement* 14: 394-422.
- Wasscher M.T. 1998. De invasie van de Geelvlekheidelibel in 1995. *Natura* 95 (6): 179-181.